

УДК 339.18:004

К.С. ХАВРОВА, кандидат економічних наук, доцент
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто і узагальнено необхідність інформаційного забезпечення торговельних підприємств для аналізу поточних витрат як якісної основи управління.

Ключові слова: інформаційна база, інформаційне забезпечення, поточні витрати, управління, торговельні підприємства.

В умовах ринкових перетворень, коли мають місце такі негативні явища, як нестабільність, невизначеність макропроцесів, непередбачені зміни основних показників фінансово-господарської діяльності досить актуальним є питання забезпечення торговельних підприємств інформаційними зв'язками. Практично неможливо зараз уявити складну економічну систему без цього. Для забезпечення фінансової стабільності, зменшення ймовірності банкрутства необхідне постійне вдосконалення інформації, яка враховує можливий вплив різних факторів для встановлення оптимальних пропорційних співвідношень обсягів результативних показників діяльності торговельних підприємств.

Проблема розробки інформаційної бази торговельними підприємствами досить широко розглядається останніми роками у науковій літературі. Зокрема, ці питання висвітлено у працях відомих західних економістів – Г. Амстронга, Г. Асселя, Д. Дея, П. Дойла, Ф. Котлера, Т. Негла, Р. Холдена; російських дослідників – В.В. Герасименко, І.В. Ліпсіца, Г.А. Тактарова, Е.А. Уткіна, А.М. Цацуліна, Г.Н. Чубакова, Н.П. Шуляка; українських науковців – А.В. Войчака, В.Л. Корінева, А.А. Садекова, Л.В. Фролової та деяких інших. Огляд цієї літератури показує, що у більшості випадків автори обмежуються обґрунтуван-

ням рекомендацій щодо формування декількох з таких систем забезпечення управління, переважно системи інформаційного його забезпечення, системи планування та системи контролю. При цьому практично не розглядаються питання взаємозв'язку цих систем із комплексом функцій управління, його основними цілями. З деяких питань формування систем забезпечення управління сучасна практика значно випереджає теорію.

Метою цієї статі є розробка інформаційної бази, яка є необхідною умовою для аналізу поточних витрат торговельних підприємств, а також розкриття сутності інформаційного забезпечення аналізу поточних витрат.

Будь-яка цілеспрямована діяльність потребує певних обмежень і передбачає визначення суб'єктів, мети та завдань, вирішення яких є умовою досягнення мети діяльності, формування інформаційної бази та методів і прийомів, за допомогою яких передбачається вирішити поставлені завдання.

На нашу думку, одним із способів формалізації аналізу поточних витрат торговельного підприємства є розробка організаційно-інформаційної моделі, яка поєднує дві основні складові економічного аналізу: організаційну та інформаційну. Організаційні питання, які вирішуються на рівні розробки моделі ана-

лізу поточних витрат, стосуються характеристики його суб'єктів, об'єктів, мети і завдань та методичного забезпечення. Інформаційні питання охоплюють побудову інформаційної бази аналізу: визначення джерел інформації, характеристики інформаційного забезпечення та розробку системи показників, за допомогою яких передбачається досліджувати об'єкти аналізу.

Найважливішим принципом створення інформаційної бази аналізу поточних витрат є забезпечення повноти інформації щодо досліджуваного об'єкта.

Організаційно-інформаційна модель аналізу поточних витрат являє собою стислу характеристику його суб'єктів та об'єктів, мети і завдань, системи аналітичних показників, що визначають параметри об'єктів, інформаційної бази та методів і прийомів перетворення економічної інформації та узагальнення результатів аналізу.

На рис. 1 наведено організаційно-інформаційну модель аналізу поточних витрат, яка складається з восьми взаємопов'язаних блоків: інформаційного забезпечення; організації процесу планування; організації контролю; організації регулювання; внутрішнього моніторингу; блоку прийняття рішень (оптимізація витрат); витрат; результату.

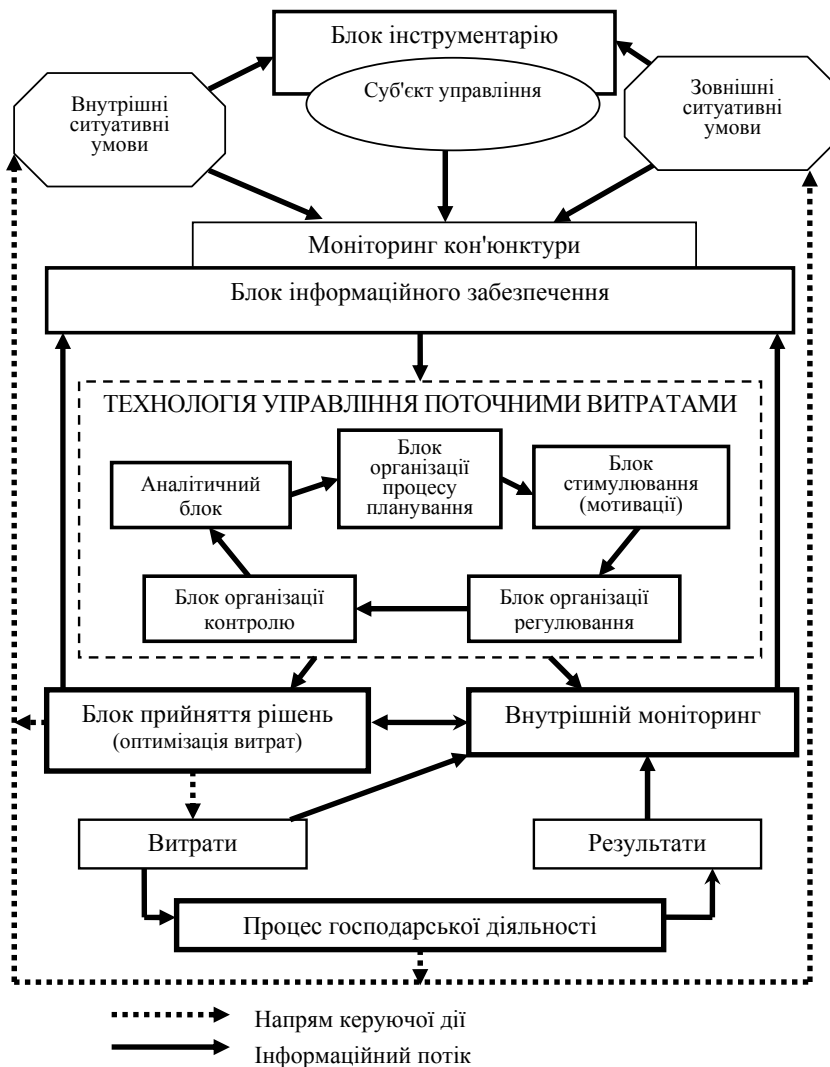

Рис. 1. Організаційно-інформаційна модель аналізу витрат торговельного підприємства

прийняття рішень; стимулювання (мотивації), організації регулювання і аналітичного блоку.

Самі блоки і їх елементи визначаються методом повного перебирання варіантів з урахуванням апріорної невизначеності завдань, на основі аналізу економічної літератури, а також логічним шляхом комбінування основних початкових характеристик.

Інформаційна база поточних витрат включає велику кількість інформації: первинну і вторинну, документовану і недокументовану. Потреба в інформації визначається її призначенням і цільовим використанням.

Як відомо, основу інформаційного забезпечення становлять дані бухгалтерського обліку. Необхідним і найбільш значущим інформаційним джерелом аналізу поточних витрат є фінансова звітність, дані аналітичного обліку. У процесі економічного аналізу витрат у торговельних організаціях використовуються матеріали інвентаризацій товарно-матеріальних цінностей, первинні бухгалтерські документи (відомості нарахування заробітної плати, інвентаризаційні описи тощо), інші оперативні матеріали.

У ході економічного аналізу поточних витрат застосовується великий масив нормативно-довідковій інформації: норми і нормативи, ставки, тарифи.

Аналіз наявності автоматизації управління поточними витратами на вітчизняних підприємствах показує, що в основному вона торкнулася розрахунків щодо планування прямих витрат (трудових і матеріальних), а також бухгалтерського обліку витрат на реалізацію товарів. Нормування, планування, облік і розподіл непрямих витрат автоматизовані, головним чином, на завершальній стадії і базуються на попередніх укрупнених нормативних розрахунках. Слід зазначити також недостатнє впровадження нормативного методу обліку витрат («стандарт-кост»), оскільки запровадити його можливо лише з використанням засобів обчислювальної техніки.

У зв'язку з недостатнім рівнем автоматизації первинного оперативного

обліку витрат у торгівлі, формування і ведення нормативної бази, її локальності, нестиковкою управлінського і бухгалтерського обліку, вибором облікових одиниць і точністю, оперативно контролювати і регулювати рівень витрат дуже важко. Необхідно також, щоб розрахунки, потрібні для управління витратами, було включено в спільну інформаційну, програмну, технічну і організаційну систему управління підприємством.

Усе сказане дозволяє зробити висновки про актуальність підвищення рівня автоматизації при управлінні витратами на базі використання сучасних технічних засобів збору, передачі, накопичення, обробки і використання інформації на всіх стадіях життєвого циклу товару (послуги).

При підготовці до автоматизації управління певним процесом, у тому числі управління витратами, виникає бажання максимально збільшити число комп'ютеризованих завдань (розрахунків). При цьому спостерігається тенденція до концентрації розрахунків на верхніх рівнях управління, що приводить до їх інформаційного перевантаження і одночасно дефіциту інформації на інших рівнях, а врешті-решт — до зниження ефективності всієї системи.

На думку автора, сфера комп'ютеризації управління поточними витратами має підрозділятися на два класи завдань:

1) такі, що вимагають першочергової автоматизації;

2) такі, що вимагають автоматизації в другу чергу або взагалі не вимагають, або не піддаються автоматизації.

Щоб обґрунтувати віднесення завдань управління витратами до одного з указаних класів, слід вибрати і обґрунтувати ознаки класифікації.

Дослідження у сфері впровадження інформаційних систем показали, що як основні ознаки класифікації доцільно приймати:

1) трудомісткість розрахунків;

2) вартість розрахунків;

3) необхідність інформаційного і алгоритмічного сполучення суміжних

завдань управління витратами і системи управління підприємства в цілому;

4) вимоги до оперативності управління витратами і її відповідності динаміці господарського процесу і управління в цілому;

5) точність розрахунків;

6) можливість реалізації нових завдань управління.

Завдання управління витратами багатоваріантні, вони вирішуються на основі великої кількості факторів, що взаємодіють, а часом і суперечать один одному, які породжують безліч різних рішень і схем управління. Застосовувати принцип оптимуму не завжди доцільно через його складність і спеціальні вимоги. Тому при визначенні сфери комп'ютеризації необхідно завдання, що належать до першого класу (які потребують першочергової комп'ютеризації), поділити на два підкласи:

1) такі, що піддаються формалізації і потребують оптимізації;

2) такі, що не піддаються формалізації і не потребують оптимізації. Основна ознака завдань першого підкласу – багатоваріантність.

Вибрати якнайкращий варіант – завдання, часто нездійсненне за ручних методів розрахунку. У той же час існують завдання, що не потребують багатоваріантних розрахунків.

Вирішення оптимізаційних завдань великої інформаційної місткості (а завдання управління витратами інформаційномісткі) потребує використання спеціальних економіко-математичних методів. Необхідність вживання таких методів – друга ознака класифікації. Прикладом завдання, що потребує додавання економіко-математичних методів, може бути прогнозування витрат щодо реалізації товарів. Методи його рішення різноманітні і включають серед іншого імітаційне моделювання економічних процесів.

У результаті класифікації завдань управління витратами за описаною методикою виявлено, що більшість з них підлягають комп'ютеризації. Меншою мірою її потребують функції безпосереднього ухвалення дій, що управляють.

Попереднє визначення сфери комп'ютеризації підвищить ефективність системи за рахунок раціональнішого використання технічних засобів і методів управління витратами.

Комп'ютеризація управління витратами має базуватися на таких принципах:

– системного підходу – взаємозв'язку усіх розрахунків щодо прогнозування, планування, обліку, калькуляції і регулювання рівня витрат, зв'язку і взаємодії з іншими підсистемами управління підприємства, з іншими суб'єктами по вертикалі;

– комплексності системи – максимального охоплення комп'ютеризацією всіх операцій щодо формування, збору, передачі, накопичення, обробки, відображення і використання інформації (усі завдання мають перебувати в нерозривному тимчасовому, змістовому, технічному, програмному і інформаційному зв'язку одне з одним і становити у своїй сукупності замкнуту систему управління витратами на всіх стадіях життєвого циклу, розподілену за рівнями, пов'язану вхідними і вихідними мережевими інформаційними каналами з іншими системами або підсистемами по горизонталі і вертикалі);

– якісного поліпшення системи прогнозування, обліку і калькуляції – зміни методології формування і розподілу витрат на продукцію, що випускається (у частці обґрунтування рівня і збільшення частки витрат, які прямо відносяться на продукцію); забезпечення працівників сфери управління точною і оперативною інформацією про достатність витрат і відхилення їх від планових (нормативних); вироблення варіантів управлінських рішень з аналізом результатів їх реалізації;

– методологічної, інформаційної, технічної і програмної єдності або сумісності за всіма рівнями управління (мережева сумісність) з системою управління підприємством в цілому, з регіональними та іншими системами управління;

– охоплення усіх рівнів виробництва і управління, усіх місць здійснення витрат з розподілом управлінської інформації про витрати за рівнями;

– забезпечення прийому інформації від людей, технічних засобів усередині системи і з інших систем, передачі (введення) інформації в ту або іншу обчислювальну систему, обробки, накопичення інформації, відображення її у вигляді друкованого документа або в іншому легкому для читання вигляді;

– оперативності, надійності, безвідмовності функціонування системи протягом заданого проміжку часу (у зв'язку з тим, що поряд з технічними засобами, інформаційним забезпеченням, економіко-організаційними методами до системи управління витратами як основний елемент включено людей, похибки в їх роботі також мають враховуватися);

– раціонального перерозподілу функціонального навантаження між людиною і технічними засобами при виконанні трудомістких і багатоваріантних розрахунків з видаванням рекомендацій (варіантів) щодо прийняття рішень (пріоритет у виборі остаточного рішення залишається за людиною).

Управління витратами на підприємстві в умовах комп'ютеризації реалізується в рамках людино-машинної системи, що виконує традиційні функції на якісно новій технічній, інформаційній, економіко-математичній і організаційній основі.

Ефективність комп'ютеризації управління витратами знаходить своє вираження в цілому ряді досягнень.

1. Вартість (трудомісткість) обробки інформації знижується більш ніж в два рази (про це говорить досвід багатьох підприємств).

2. Покращується якість управління. Прогнозування рівня витрат на базі вживання економіко-математичних методів дозволяє виробити стратегічну лінію поведінки у сфері:

– формування асортименту товарів;

– досягнення рентабельності торговельного процесу;

– отримання необхідного прибутку;

– підвищення дієвості стосунків підприємства з його партнерами і між його підрозділами;

– прийняття оптимальних оперативних управлінських рішень, що забезпечують запланований рівень витрат за рахунок зменшення або виключення перевитрат і втрат.

3. Підвищується якість норм і нормативів за рахунок комп'ютеризації розрахунків і їх обґрунтованості.

4. Встановлюється раціональний рівень витрат за рахунок наскрізного процесу його формування, а значить, досягається раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів.

5. Спостерігається зростання достовірності планових розрахунків витрат, оперативності планування. Плани за витратами більшою мірою узгоджуються з планами управління господарською діяльністю і динамікою їх виконання.

6. Змінюються на краще точність і оперативність обліку торговельних витрат. Забезпечується його інформаційна і технологічна єдність з іншими видами обліку (бухгалтерським і статистичним).

7. Нової якості набуває виявлення відхилень фактичних витрат від нормативних або планових.

8. Приймаються оперативні регулюючі дії, що зменшують або ліквідують відхилення. Втрати відносять на винних у системі госпрозрахункових стосунків. Виробляється план заходів, що ліквідовують причини відхилень в майбутніх планових періодах.

9. Вводиться комп'ютеризований аналіз витрат на реалізацію товарів, відхилень від запланованого рівня і виробляються заходи для найбільш точного обліку всіх можливих управлінських ситуацій в майбутніх періодах.

Якість системи управління підприємством у цілому покращується за рахунок видачі інформації про поточні витрати і результати в інші функціональні сфери і підсистеми. Реалізується цей зворотний зв'язок в оперативному режимі, що дозволяє оцінити ефективність дії системи (підсистеми, завдання) і не допустити перевитрати засобів за допомогою регулюючих або організаційних рішень. Це дає можливість оцінювати ефективність суміжних сфер управління

не за їх власною (нерідко упередженою) оцінкою, а за об'єктивними техніко-економічними показниками – витратами і результатами.

Таким чином, автоматизована система управління витратами ефективна як власна система (внутрішній системний ефект) і як головна, оцінююча і регулююча складова всієї системи управління підприємством.

Отже, метою здійснення аналізу поточних витрат є підвищення ефективності управління витратами торговельного підприємства, яка досягається шляхом вирішення поставлених завдань. Для проведення аналізу поточних витрат необхідно скласти організаційно-інформаційну модель, що являє собою стислу характеристику суб'єктів, об'єктів, мети і завдань аналізу, системи аналітичних показників, інформаційної бази та методів і прийомів перетворення економічної інформації та узагальнення результатів аналізу.

Рассмотрена и обобщена необходимость информационного обеспечения торговых предприятий для анализа текущих затрат как качественной основы управления.

Ключевые слова: *информационная база, информационное обеспечение, текущие расходы, управление, торговые предприятия.*

Reviewed and summarized the need for information support business enterprises to analyze the current cost as the basis of quality control.

Key words: *data base, information provision, operating expenses, management, businesses.*

Надійшло до редакції 07.09.2011

Список використаної літератури

1. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри: пер. с англ. – М.: Юнити-Дана, 2007. – 1401 с.
2. Жданов С.А. Эталоны нормального и кризисного функционирования предприятий / С.А. Жданов. – М.: Эдиториал-УРСС, 2001.
3. Захаров М.Н. Контроль и минимизация затрат предприятия в сфере логистики: учеб. пособ. / М.Н. Захаров; под ред. А.А. Колобова. – М.: Экзамен, 2006. – 158 с.
4. Котляров С.А. Управление затратами: учеб. пособие / С.А. Котляров. – СПб.: Питер, 2002. – 159 с.
5. Пишаклова Л.А. Управление затратами. Как его осуществить / Л.А. Пишаклова // Экономический анализ: теория и практика. – 2004. – № 12 (27). – С. 55–65.